

JEDNOROG

(grč. μονόκερως, lat. *unicornis*)

Jednorog je divlja i vrlo okrutna mitska životinja. Antički ga pisci opisuju kao govedo slično jelenu ili konju sa slonovskim nogama. Na Zapadu se jednorog po prvi puta spominje u putopisima grčkoga liječnika i povjesničara Ktezija iz 5. stoljeća. Prema njemu jednorog živi u Indiji, sličan je divljem magarcu, ali je često veći od konja. Dlaka mu je bijela, a glava tamnocrvene boje s istaknutim modrim očima. Dugačak rog nasred glave od korijena je bijel, prema sredini crn, a na vrhu crven. Ta čudesna životinja podsjeća na mješavinu indijskoga nosoroga, himalajske antilope i divljega magarca.

Krajem srednjega vijeka jednorog je najčešće prikazivan kao životinja s konjskim tijelom, bradicom, kitnjastim repom, s kozjim nogama te s dugačkim spiralnim rogom posred čela. Prema predaji jednorog se mogao uhvatiti samo na jedan način: mlada djevica bila bi odvedena u šumu u kojoj se skriva jednorog. Privučen djevičanskom čistoćom približi se djevojci, sjedne pored nje i glavu joj položi u krilo, a loveci ga tada zgrabe. Predaja priča da njegov rog ima magijsku moć: pročišćava vodu i može prepoznati zatrovani hranu ili piće. Zbog toga su krajem srednjega vijeka mnogi plemiči često posjedovali pehare izrađene od narvalove ključeve (jednorogi kit) u koje su stavljali hranu i piće kako bi provjerili jesu li otrovani. (usp. www.ecoles.cfwb.be)

Naslovica: *Dama s jednorogom*,
fragment tapiserije (15. st.),
Musée de Cluny, Pariz,
Fotografirala Antonija Zaradija Kiš.

KNJIŽEVNA ŽIVOTINJA

KULTURNI BESTIJARIJ

II. DIO

OBITELJ HAMERŠAK
NODILOVA 1, ZAGREB

Urednice:

Suzana Marjanović i Antonija Zaradija Kiš

HRVATSKA
SVEUČILIŠNA
NAKLADA

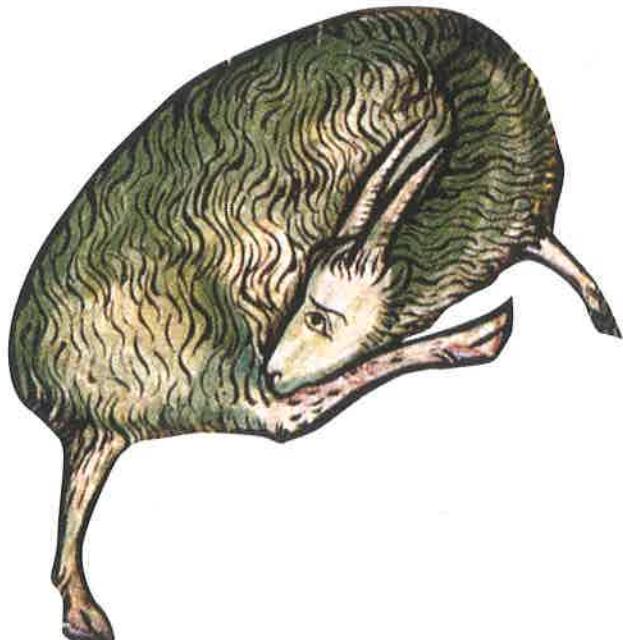
BIBLIOTEKA
ETNOGRAFIJA

Institut za
etnologiju i
folkloristiku

*Veličina i moralni napredak naroda
moći će se mjeriti po tome
kako postupaju sa životinjama ...
Jedini način da živiš je
pustiti i druge da žive.*

Mahatma Gandhi

MARIJANA HAMERŠAK

~ Životinja i žanr ili *Priča o kozlićih*¹

Ključne životinje: koza, kozlići, vuk

Na početku, sasvim osobno. Priču o vuku i sedam kozlića poznajem odvijek. Više se i ne sjećam kada sam je i koliko puta čula. Znam jedino da je ta priča za mene sve donedavno bila bajka. Kako i ne bi, kad sam je slušala ili gledala u gotovo istim prilikama ili čitala u istim edicijama, knjigama, formatima i izdanjima u kojima i priču o Snjeguljici, Pepeljugi, Trnoružici ... S drugačijim shvaćanjem te priče prvi put sam se susrela kad sam na prvoj ili drugoj godini studija pročitala Proppovu kritiku Aarneova kataloga priča (Propp 1982:108-109). Odana vlastitom čitateljskom iskustvu i oduševljena egzaktnošću Propove *Morfologije bajke* tada, priznajem, ni na trenutak nisam pomislila da bi i Aarne mogao biti u pravu, da bi priča o vuku i sedam kozlića mogla biti priča o životinjama. Nisam to pomislila ni u narednim godinama u kojima sam stjecajem okolnosti sve češće konzultirala znameniti Aarneov katalog. Nisam to pomislila ni kad sam se stjecajem istih okolnosti upoznavala s djelićima epistemološkoga zaledja i metodološkoga okvira iz kojih je prije gotovo stotinu godina taj katalog izrastao i iz kojega on i dan danas izrasta. Zadnje nadopunjeno izdanje Aarneova kataloga objavljeno je 2004. godine! Unatoč tomu što sam se u međuvremenu više "družila" s Aarneom, nego s Propom, priča o vuku i sedam kozlića za mene je i nadalje ostala bajka. Možda bi to ostala i do danas da se istodobno nisam usmjerila i na probleme popularne književnosti, napose, hrvatske dječje književnosti, odnosno, da, baveći se nečim posve drugim, nisam naišla i na jedan, danas marginalan i uglavnom samo proučavateljima starije hrvatske dječje književnosti poznat, sveštić – zbirku priča *Djetinji vrtić: zabavne priповјести dobroj djeci* (drugi svezak) koji je 1877. godine u Zagrebu objavio učitelj Ljudevit Tomšić.² Ovaj rad posvećen je tom

¹ Članak je prvotno objavljen u časopisu *Kroatologija*, 1, 2010.

² Više o pedagošku i književnu radu Ljudevita Tomšića (1843. - 1902.) vidi u Crnković 1978:193 te Koblar

sveščiću, u njemu objavljenoj *Priči o kozličih* (varijanti priče o vuku i sedam kozlića), njezinoj žanrovskoj definiciji i njezinu antagonistu vuku.

Ma kako se to iz današnje perspektive doimalo nevjerojatnim, prije Tomšićeva *Djetinjega vrtića*, prije 1877. godine, dakle, bajke nisu participirale u monografskoj produkciji hrvatske dječje književnosti. One su se tek od sredine stoljeća uvrštavale u hrvatske dječje časopise, no ne i knjige za djecu.³ Upravo stoga je i odgovor na pitanje je li *Priča o kozličih* bajka, ujedno i odgovor na pitanje je li ta priča prva bajka monografske produkcije hrvatske dječje književnosti?

Je li, dakle, *Priča o kozličih* bajka? Krene li se od već natuknutih značajki suvremene popularne recepcije priče o vuku i sedam kozlića, odgovor će biti potvrđan. Osim zbog suvremenih šarenih slikovnica, dječjih predstava i crtanih filmova, na definiciju *Priče o kozličih* kao bajke upućuje i okolnost da se priča o vuku i sedam kozlića u popularnu imaginariju u pravilu povezuje s imenima Jacoba i Wilhelma Grimma, odnosno, s najznamenitijom svjetskom zbirkom bajki – *Kinder und Hausmärchen* (*Dječjim i kućnim bajkama*).

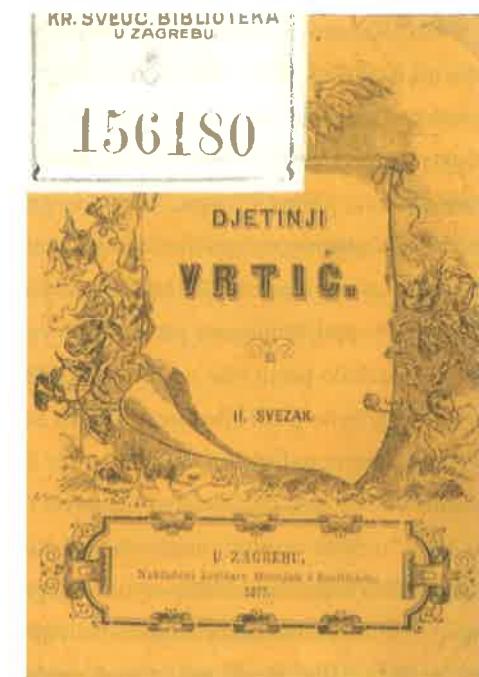
Zbirka Jacoba i Wilhelma Grimma je značajno utjecala na hrvatsku dječju književnost od početka njezina zamaha sredinom 19. stoljeća pa sve do danas. Već u prvom godištu *Bosiljka* (1864.-1868.), najstarijega hrvatskoga dječjega časopisa, nalazimo prijevod priče bliske Grimmovoj *Razbojnikovoј zaručnici* (s. n. 1865; KHM 40, ATU 955). Desetljeće kasnije prijevodi i adaptacije Grimmovih priča našli su (sve do početka 20. stoljeća u pravilu bez naznake autorstva Grimmovih) svoje mjesto i u hrvatskim knjigama za djecu. Za priču o *Priči o kozličima* je osobito važno da su prvi, široko shvaćeni, uknjiženi hrvatski prijevodi iz *Dječjih i kućnih bajki* objavljeni upravo u knjizi u kojoj je objavljena i ta priča – drugom svesku *Djetinjega vrtića* Ljudevita Tomšića. Na stranu *Priča o kozličih*, koja je vrlo slobodan prijevod Grimmove *Priče o vuku i sedam kozlića*

(KHM 5; Tomšić 1877:99-102), Tomšić je u *Djetinji vrtić* uvrstio i *Čudnovate muzikaše*, u odnosu na izvornik, relativno vjeran prijevod Grimmovih *Bremenskih gradskih svirača* (KHM 27; Tomšić 1877:119-123).

Tomšićeva *Priča o kozličih* je, dakle, vrlo je slobodan, najvjerojatnije lančani prijevod pete priče iz zbirke Grimmovih. No, to što ta priča potječe iz *Dječjih i kućnih bajki* ne jamči da je ona nužno i bajka. Kako je to sažela Maja Bošković-Stulli, njemački pojma *Märchen* istaknut u naslovu *Kinder und Hausmärchen* je "kod svojih tvoraca braće Grimm bio upotrijebljen znatno šire od bajke, pa čak i od prave pripovijetke" (Bošković-Stulli 1983:117). U skladu s ovim shvaćanjem pojma ni sve priče, koje su Jakob i Wilhelm Grimm uvrstili u svoju zbirku, nisu nužno bajke. Dapače, ona kako su to istaknuli mnogi (usp. Bottigheimer 1987:8), osim bajki sadrži i cijeli niz drugih žanrova: od priča o životinjama, preko šaljivih priča do legendi. *Bremenski gradski svirači* koje je Tomšić, kako sam spomenula, također uvrstio u *Djetinji vrtić* (Tomšić 1877:119-123), u literaturi se vrlo često definiraju kao priča o životinjama (usp. ATU:99-100).

Naizgled je slično i s Tomšićevom *Pričom o kozličih*. Priča o vuku i sedam kozlića, na kojoj se posredno temelji i *Priča o kozličih* se nerijetko (usp. Aarneov katalog) određuje kao priča o životinjama. Osim zbog životinjskih likova, ona se u nadopunama Aarneova (1910:7) kataloga priča (Aarne i Thompson 1928:33 te 1961:50; ATU:94-95) definira kao priča o životinjama i zbog svoje intertekstualne veze s basnama (usp. Perry 572).⁴

⁴ Za druge varijante Perry 572 vidi www.mythfolklore.net/aesopica/perry/572.htm. Više o odnosu i vezama između basni o vuku i kozlićima te priče o vuku i sedam kozlića vidi Bolte i Polivka 1913:41-42 te Uther 2008:12.

³ Usp. bajke objavljene u časopisu *Bosiljak* (1864.-1868.) te u prvom desetljeću časopisa *Smilje* (1873.-1945.); Šimončić 1865.; Filipović 1864.; Marjanović 1866.; Němcova 1865.; s. n. 1865. i 1873., Stojanović 1866. i dr.

No, Aarneova (a time i Aarne-Thompson-Uther) klasifikacija je, kako je to davno istaknuo Propp, općenito sporna jer se temelji na međusobno neisključivim parametrima: s jedne strane, mnoge priče o životnjama sadrže elemente čudesnoga, dok s druge životinje u brojnim bajkama imaju važnu ulogu (Propp 1982:12). Ova je klasifikacija, prema Propu, „*u načelu pravilna*“ jer je omogućila istraživačima da u nedostatku jednoznačnih formalnih kriterija intuitivno i uglavnom pravilno, (dakako, iz Propove perspektive), klasificiraju pojedine tekstove (Propp 1982:13). Međutim, čak je i Propu, iz njegove perspektive, za *ispravnu* klasifikaciju priče o vuku i sedam kozlića trebalo puno više od intuicije.⁵ Ponajprije je trebalo ponuditi definiciju bajke u kojoj čudesno ne bi bilo konstitutivna žanrovska značajka. Trebalo je, kako predlaže Prop, usvojiti definiciju bajke kao priče izgrađene “pravilnim nizanjem … funkcija u raznim vidovima, uz odsustvo nekih od njih za svaku priču i uz ponavljanje drugih” u kojoj “termin čarobni (волшебный) gubi svoj smisao, jer je lako zamisliti čarobnu, fantastičnu bajku izgrađenu potpuno drugačije (npr. Goetheovu bajku o zmaju i ljiljanu, neke Andersenove bajke, Garšinove bajke itd.). S druge strane, i neke malobrojne nečarobne bajke mogu biti izgrađene po navedenoj shemi. Određen broj legendi, pojedine priče o životnjama i pojedine narodne novelističke pripovijetke imaju istu strukturu” (Propp 1982:108). Tako i priča o vuku i sedam kozlića ima strukturu bajke. Nakon početne zabrane (k^1 - ne otvarajte vrata, djeco!) slijedi udaljavanje starijega (e^1), kršenje zabrane (q^2 - kozlići otvaraju vrata), otmica kozlića (X^1), priopćavanje nesreće (Y^4 - preživjeli kozlići majci prepričava događaj) i početak suprotstavljanja (W), odlazak od kuće (\uparrow - u potrazi za vukom i kozlićima), pobjeda nad protivnikom (V^6) i otklanjanje nedostatka lukavstvom (E^1 - spašavanje kozlića) te, konačno povratak (\downarrow). Ili Propovim znakovljem: $k^1 e^1 q^2 X^1 Y^4 W \uparrow V^6 E \downarrow$.⁶

Aarneov i Propov pristup bliži su no što bi se to na prvi pogled moglo prepostaviti. Premda Aarne pri definiciji priče o vuku i sedam kozlića polazi od sadržaja (likova, životinja) i porijekla (basna), a Prop od strukture (funkcije i njihova rasporeda), i Aarne i Prop su usmjereni isključivo na tekstualne značajke priče o vuku i sedam kozlića. Za

5 Propp se dotaknuo njezine bajkovite strukture tek u poglavju znakovita naslova “Problem klasifikacije” (Propp 1982:107-112).

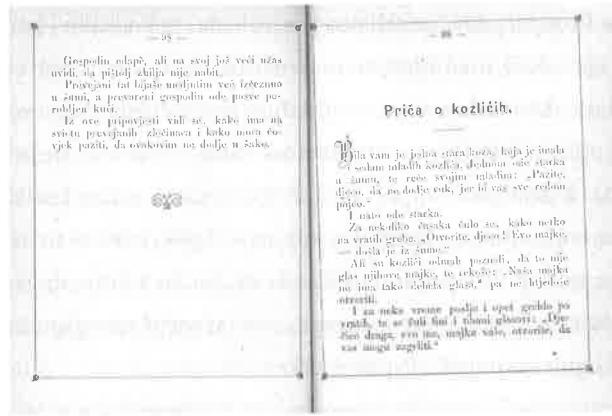
6 Shema navedena u članku uskladena je sa shemom objavljenom u izvorniku (Propp 1928:110) budući da je shema objavljena 1982. godine netočna (usp. Propp 1982:109).

Aarnea, kao i za Propa, posve je nebitno tko je, kada, zašto, kako i komu posredovao priču o kojoj je riječ. Kad, međutim, suvremeni folkloristi (usp. Dégh 1979:91; Röhrich 2008:157) priču o vuku i sedam kozlića određuju sasvim drugačije, oni polaze upravo od tih pitanja i njihova razrješenja u radovima Paula Delaruea (Delarue 1952. prema Soriano 1969:26) i Marianne Rumpf (1955.). Priču o vuku i sedam kozlića oni određuju kao priču upozorenja, odnosno kao priču kojom se dijete, kako se to uz osudu dotične prakse navodi u jednom hrvatskom pedagoškom članku s kraja 19. stoljeća, umiruje “veleći mu: ugrist će te ovaj, pojest će te onaj, zvat ću pseto, eno dimnjičara, odnijet će te mrak, doć će ognjeni čovjek” (Prestini 1887:374).

PRIČE UPOZORENJA

Tri do sada spomenuta žanrovska određenja priče o vuku i sedam kozlića potvrđuju tezu da su žanrovi kulturne formacije umrežene sa specifičnim društvenim i kulturnim, pa tako i istraživačkim, okružjima (Cohen 1991:89). Aarneova, te na nju oslonjena Thompsonova i Utherova odredba proizašla je iz tematsko-motivske klasifikacije tekstova objavljenih u *Dječjim i kućnim bajkama*. Propova pak iz morfološke analize prvih stotinu tekstova Afanasjevljeva zbornika, a Delarueova te na nju oslonjena suvremena folkloristička ekspertiza iz upućenosti na Perraultovu zbirku i probleme njezinih usmenih uporišta.

Stoga i odgovor na pitanje može li se o Tomšićevoj *Priči o kozlićih* govoriti kao o najstarijoj bajci monografske hrvatske dječje književnosti, ovisi o perspektivi iz koje će se on izvesti. Ako se kao određbeni kriterij uzme struktura, tada će se *Priča o kozlićih* doista označiti kao prva bajka hrvatske monografske dječje književnosti. No, ako se umjesto strukturalne i u ovom slučaju (kako mi tek predstoji pokazati) ahistorijske perspektive zauzme (dakako uvijek samo uvjetno) emska, historistička perspektiva uzdrmat će se obznanjeno prvenstvo. Ta će, nazovimo je unutrašnja perspektiva, pokazati da prvi čitatelji Tomšićeve zbirke *Priču o kozlićih* nisu mogli tragom Propove argumentacije prepoznati kao bajku iz vrlo jednostavna razloga, jer nisu poznavali Propovu *Morfologiju bajke*. Prop je svoju teoriju izložio 1928. godine, dakle, pola stoljeća nakon što je Tomšić objavio *Priču o kozlićih*! Šalu na stranu, prvi Tomšićevi čitatelji njegovu *Priču o kozlićih* ni intuitivno nisu mogli prepoznati kao bajku, jer nisu raspolagali prikladnim, dovoljno

velikim korpusom na kojemu bi utemeljili svoju intuiciju. Bajke su se do drugoga sveska Tomšićeva *Djetinjega vrtića* (1877.) samo sporadično uvrštavale u hrvatske publikacije namijenjene izrijekom djeci.

Dio prvih Tomšićevih čitatelja imao je, putem dobno nespecijaliziranoga popularnoga tiska i usmene komunikacije, nešto bolji uvid u žanr i njegove "zakonitosti", no ni oni, po svemu sudeći, *Priču o kozličih* najvjerojatnije nisu prepoznавали kao bajku. Čak i da su uočili strukturalne sličnosti Tomšićeve *Priče o kozličih* s popularnim i usmenim bajkama, oni je ipak nisu definirali kao bajku, budući da se ona, za razliku od usmenih i popularnih bajki (usp. Holbek 1987:230), obraćala izričito i isključivo djeci. Vrlo je vjerojatno da su oni hrvatski dječji čitatelji, koji su u drugoj polovici 19. stoljeća (usp. Hameršak 2009:786-788) bili upućeni i u inozemnu produkciju za djecu (u kojoj su bajke već bile kanoniziran dječji žanr) *Priču o kozličih* ipak prepoznавали kao bajku, možda čak i kao prijevod iz zbirke *Dječjih i kućnih bajki*. No, unutrašnja perspektiva ovoga članka usmjerava analizu prema čitateljskoj većini, dakle, prema onim čitateljima, koji nisu imali pristup inozemnim dječjim knjigama.

Okolnost da se Tomšićeva *Priča o kozličih* obraćala primarno djeci upućuje raspravu prema suvremenim folklorističkim ekspertizama i pričama upozorenja, odnosno, prema jednomu od svega nekoliko žanrova koji su, prema Marcu Sorianu, u pretežito usmenim

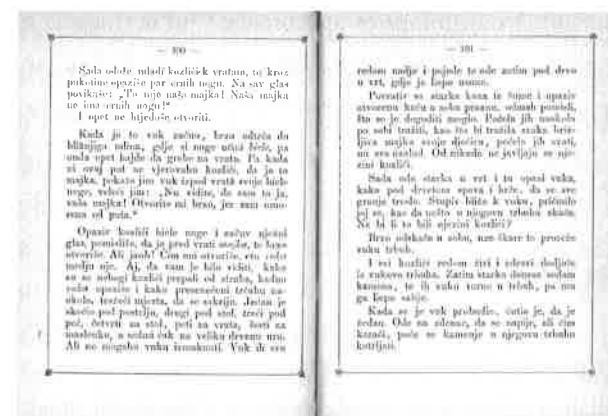
kulturama predindustrijske i ranoindustrijske Europe, tj. prije 19. stoljeća i zamaha pisane književnosti za djecu, bili namijenjeni primarno djeci (Soriano 1969:27; isti 1972.). Recepцију *Priče o kozličih* kao priče upozorenja sugerira i njezina struktura zabranekršenje zabrane-kazne koja je, prema Mariji Tatar, karakteristika priča upozorenja (Tatar 1992:42). No, u literaturi je otvoreno pitanje jesu li se priče upozorenja u nas pricale i u doba kad je Tomšić objavio svoju zbirku. Bez pretenzija na sveobuhvatnost, na njega se za potrebe rasprave o recepciji *Priče o kozličih* ipak može pokušati okvirno odgovoriti, posežući pritom za naizgled nepovezanim tekstovima, izvorima. Donekle neočekivano, od svih izvora su osobito nepouzdane zbirke usmenih priča, budući da su one, zbog niza razloga o kojima na ovom mjestu ne može biti riječi, bile usmjerene na druge usmene priče: predaje, bajke i sl. Na pitanje o zastupljenost ili nezastupljenost priča upozorenja u hrvatskom usmenom pri povjednom repertoaru 19. stoljeća može se pokušati odgovoriti neovisno o tomu postoje li ili ne zapisi priča, a slijedom tekstova o svakodnevnu životu u tomu razdoblju, kao i teze da je pri povijedanje priča upozorenja neodvojivo od okolnosti da su djeca nižih i egzistencijalno ugroženih društvenih europskih slojeva čim bi prohodala bila prepuštena sama sebi. To je u konačnici rezultiralo "tužnim katalogom nesreća koje su se dešavale najmlađima" (Heywood 2001:97), pa su roditelji s ciljem da makar i "na daljinu" reguliraju dječje ponašanje i tako smanje broj nezgoda, djecu strašili različitim bićima, ali i razvedenim pričama u kojima su se potencijalno opasna mjesta (šuma, jezera, vatre, otvorene ceste, mračne prostorije i sl.) ili radnje (skakanje, penjanje i sl.) povezivala sa zastrašujućim bićima i time poticala na oprez. U Prigorju su "negda ... plašili još djecu s râzu; 'řza bi te!' – rekli su kêmú dítetu. Za rzu velidu da živi v grmlju," pisao je Vatroslav Rožić (Rožić 1908:100). "Doći će po te lorko", u dubrovačkom je području tih godina bila "uobičajena izreka, kojom majke straše svoju djecu, da preko vrućih ljetnih popodneva ne lutaju po selu" (Macan prema Lozica 2002:63).

Sudeći prema etnografskim, historiografskim i folklorističkim radovima, seoska djeca su u nas i u drugoj polovici 19. stoljeća nerijetko bila prepuštena sama sebi. Prema opisu Poljica s kraja 19. stoljeća: "Mala dica, neton na noge stanu, uvik trču po dvorištin, ulican" (Ivanović 1987:500). Slično tomu, još je 1930-ih godina žena iz sela u trogirskom kraju pri povijedala etnografu da kad odlaze u polje "dvoje mlađih od jedne i po i dvije i po godine ostavimo kod kuće, oni se mogu igrati. Da ne bi plakali i da ne izgladne, ispržimo za njih dvije šake ječma i to pomiješamo na ognjištu s pepelom, da traže i da

se tako zabavljaju cijelog dana, dok se mi ne vratimo. Tako čeprkaju po pepelu i zoblju prženi ječam" (Šehović 1939:106). Prema kazivanjima o životu što ih je zabilježila Suzana Leček tih se godina ni u sjeverozapadnoj Hrvatskoj predškolsku djecu nije "tak čuvalo" kao danas: "Išlo se v sele, pa se neki i razbil, i krv išla pa, se zbavilo. Deca su išla jen za drugim po sele, pa se igrali. Ni prei bilo 'Ne smeš tu, ne smeš tu!' Bog da je odišel!" (Leček 2003:386).

Osim na temelju refleksija o svakodnevici i životnim uvjetima, rasprostranjenost pripovijedanja priča upozorenja može se pokušati odrediti i na temelju osvrta na nastojanja na njihovoj preskripciji. Brojni napisi pedagoga, svećenika i učitelja iz 19. stoljeća koji su oštro i ustrajno kritizirali pričanje priča upozorenja (i razvedenih priča i upozorenja) navode na zaključak da su one bile dijelom folklornoga, usmenoga repertoara. Tako se Juraj Matija Šporer sredinom 19. stoljeća u savjetima o odgoju duha i tijela djece "gradjanskog stališa" (Šporer 1858:425), koji su izlazili u *Nevenu*, obarao na pripovijedanje priča kojima se "plaše dietca" (Šporer 1858:397), odnosno, na "priče i pripovietke o mrtvačkim sjenah, upirinah i inih noćnih prikazah" koje "srce i dušu mladeži samo mlohave" (Šporer 1858:397). Priče upozorenja nastojale su u to doba iskorijeniti i osnovnoškolske čitanke za početnu obuku u pisanju i čitanju. Točnije, mnoge od njih su sadržavale i priče koje su ih demistificirale i osuđivale. Jedna od tih priča, perpetuirana na različitim jezicima i u različitim pravopisnim varijantama kroz više čitanki (usp. *Imen* 1823:56-60; *Sto* 1852:15-16), pripovijedala je tako o djetetu kojega je sluškinja toliko **ispredala pričama** "od nekakvoga chērnog Chloveka ... koj Decu bi odnashil" (*Imen* 1823:56; usp. *Sto* 1852:15) da se ono kad je vidjelo dimnjačara u strahu popelo na stablo. A dva su udžbenika donosila priču o dječaku koji je, nakon što se **naslušao priča** o "duhovima i drugim strašilima ... jedva smio poći spati, i gledao bi na sve strane u mraku, jeda će videti štograd. ... Veći putah mu se je sanjalo, da vidi merzkoga duha, i onda bi se terzaod sna. Eto, takva je bila korist Blažku, što je takve pripovesti slušao. Službenica je sve izmisnila, samo da njega prestraši" (*Male* 1843:35; usp. *Kratka* 1840:42).

Preskriptivne prakse, kao i osvrt na životne uvjete, navode na zaključak da su se i u 19. stoljeću i u nas djeci pripovijedale priče upozorenja. No, to ne znači da se pripovijedala i priča o vuku i sedam kozlića, kao ni da se u slučaju da se pripovijedala nužno doživljavala kao priča upozorenja.

Kao što je već spomenuto, ključne hrvatske zbirke usmenih priča iz 19. stoljeća ne sadrže i priču o vuku i sedam kozlića (usp. Mikuličić 1876.; Pohl-Herdvigov 1868.; Stojanović 1867. i 1879.; Stohal 1886., 1901., 1904.; Valjavec 1858.). S druge strane, nekoliko zbirki, koje su također relevantne za raspravu o statusu *Priče o kozlićih*, sadrže njoj tematski srodne priče. Prema Ivanu Kasumoviću: "U (Vuk) Vrčevićevoj basni (str. 103) *Jagnjad i vuk* vidi vuk jagnjad na mjestu, gdje do njih ne može, pa ih stane mamiti, da siđu k njemu pa će ih naučiti novu igru. No jagnjad neće, jer im je mati rekla, da se ne mijesaju s jačim od sebe" (Kasumović 1913:230).⁷ Sličnu priču, vrlo blisku Ezopovoj basni *Majka, dijete i vuk* (Perry 572) s kojom se u literaturi povezuje priča o vuku i sedam kozlića (usp. ATU:94), objavio je Vid Vuletić-Vukasović u svojoj zbirci *Basne i pričice* (Vuletić-Vukasović 1920:17-18). Ona je inkorporirana i u priči *Lisica se osvetila vuku* (Karadžić 1988:156-158), koju je Vuku Stefanoviću Karadžiću "dao ... napisanu G. Damjan Gruborović, sveštenik iz Hrvatske iz sela Ljubine (na suhoj medi u II banskoj regimenti)" (Karadžić 1988:49).

No, ni Vuletić-Vukasovićeva, niti Vrčevićeva priča nemaju funkciju kršenje zabrane, kao ni funkciju kazne, koje su neizostavne za priče upozorenja, dok priča koju donosi Vuk Stefanović Karadžić ima bitno složeniju strukturu i time se također udaljava od

⁷ Kasumović priču povezuje s Ezopovom basnom *Vuk i koza* (Perry 157), koju je objavio i Dositel Obradović, a "u kojoj koza stoji na visoku mjestu, kamo vuk ne može, pa je mami, da siđe dolje, gdje je ljepše, ali koza neće, jer zna, zašto je vuk zove" (Kasumović 1913:230). No, majčina zabrana/upozorenje povezuje Vrčevićevu priču s drugom Ezopovom basnom ista naslova (Perry 572) koja se pak u literaturi u pravilu navodi kao izvor priče o vuku i sedam kozlića (vidi bilješku 3).

narativno jednostavnih, trodjelnih priča upozorenja. Čini se stoga da su se spomenute priče, a analogno tomu i Tomšićeva *Priča o kozličih*, u doba kad su zapisane, odnosno kad su objavljene, prije prepoznavale kao basne ili priče o životinjama nego kao priče upozorenja.

O VUKU I SLUŠATELJIMA

Folklorni su žanrovi varijabilni i polifunkcionalni (Lozica 2008:115-127), a njihovi su zapisi uvijek parcijalni i kulturno-povjesno obilježeni (Āpo 2007.). Stoga se ni na temelju uvida da u ključnim zbirkama hrvatske usmene književnosti 19. stoljeća ne nalazimo priču o vuku i sedam kozlića ili da je ne nalazimo u formi priče upozorenja, ne može bez zadrške zaključiti da se ona u danu razdoblju na danim prostorima nije pričala. Okolnost da zbirke usmenih priča iz 19. stoljeća ili uopće ne sadrže zapise priče o vuku i sedam kozlića, koje su nedvojbeno funkcionalne kao priče upozorenja, znači tek da priča upozorenja o vuku i sedam kozlića nije bila zapisana, no ne i da se nije pričala.

Na pitanje je li se ta priča ipak i u doba kad je objavljena Tomšićeva zbirka pričala i prepoznavala kao priča upozorenja može se pokušati odgovoriti tragom pitanja, jesu li se u to doba uz vuka vezivale iste predodžbe kao i danas, odnosno, je li se vuk i tada doživljavao kao prijetnja ljudima. Prepostavka je, naime, da je priča o vuku i sedam kozlića mogla funkcionirati kao priča upozorenja, samo ako se vuk doživljavao kao ugroza – opasnost za ljude i djecu.

Predodžba o vuku kao zvijeri i opasnosti za ljude, na prvi je pogled, u nas sve donedavno dominirala pučkim imaginarijem. Kako i ne bi kad su, kako ističe Nikola Visković, "u nekadašnjim isključivo ili pretežno stočarsko-poljoprivrednim društvima, pogotovo otkad je počelo uništavanje staništa životinja koje su njihova prirodna lovina, brojni čopori te snažne i često izgladnjele zvijeri zaista ... uzrokovale goleme štete domaćem blagu i prijetili pastirima i seljacima propašću. I neovisno o tome što čovjek nalazi načine da se više ili manje uspješno suprotstavi gladnometu vuku, uz pomoć pasa i poznavanjem njegove čudi, razumljivo je što je njegova prijetnja izazvala u narodu

mržnju i želju za osvetom prema otimaču stočnog blaga" (Visković 1996:310).⁸ Mržnja i želja za osvetom nije nestala s promjenom životnih uvjeta i prioriteta te je još *Zakon o lovstvu Hrvatske* iz 1973. godine predviđao da "vuka može svatko svugdje ubiti svakim sredstvom" (usp. Visković 1996:315). Pitanje je, međutim, koliko se radilo o mržnji u narodu, kako je definira Visković, a koliko je još u 19. stoljeću to bila mržnja "odozgo". Seljaci su, naime, prema engleskomu putopiscu Gardneru Wilkinsonu, u Imotskom ubijali vukove ponajprije zbog nagrade od 20 forinti koliko je bilo predviđeno za svakoga ubijenoga vuka, odnosno 24 za vučicu (Wilkinson 1848:146), dok su pojedine dijelove njihovih tijela (npr. rep) smatrali osobito blagotvornim (Wilkinson 1848:146, 159).

Ne treba također zaboraviti da su upravo progoni vukova zajedno s drugim čimbenicima (krčenjem šuma i sl.) uz istrebljenje doveli i do povlačenja vukova iz naseljenih mesta.⁹ To pak otvara prostor za sljedeću argumentaciju. Ako su se vukovi u drugoj polovici 19. stoljeća udaljili od naselja, onda se ni priča o vuku i sedam kozlića, najvjerojatnije nije pričala kako bi djecu upozorila na opasnosti od vuka. A ako se i pričala, vuk je u toj priči mogao biti tek metafora za lopova, varalicu, stranca i neku drugu realnu opasnost. No, i pritom je bio preduvjet da se vuk doživljjavao kao, kako to tvrdi Gilbert Durand za zapadnjačku imaginaciju općenito (usp. Visković 1996:310), krvoločna životinja *par exellence*, kao metafora za zlo, smrt i bestijalnost, što je sudeći prema starijoj etnološkoj i folklorističkoj literaturi naizgled i bio.

Živko Vukasović je još polovicom 19. stoljeća na temelju usporedna pregleda narodnih poslovica vezanih uz vuka zaključio "da je u nas vuk, osobito gadan, strašilo ne samo svih životinja nego i ljudi" (Vukasović 1868:5). Slično tomu, prema Luki Šeši predaje o preobrazbama ljudi u vuka ukazuju na "vučju preprednost i štetnost ljudskoj zajednici", ali

8 Više o povijesti progona koji su do 1990-ih doveli do istrebljenja vukova u Hrvatskoj i Europi vidi u Visković 1996. te Huber et al 1994. Više o povećanu broju vukova u Dalmaciji, ali i o "lovačkoj" argumentaciji potrebe za njihovim progonom vidi u Bekavac 1999.

9 Opis povlačenja vukova vidi u Jajnčerova 1898. Za iznimke od takva ponašanja vidi članak Živka Vukasovića koji u usporednu pregledu tadašnjih zooloških spoznaja o vuku i hrvatskih narodnih poslovica, ali i drugih žanrova i praksi (objavljenu 1968. godine u izvještaju osječke Velike gimnazije) ističe: "Možebit da će tko misliti, da se gladan vuk na čovjeka navaliti osmeli ipak samo u šumi ili na kojem drugom mjestu na strani, ali tko bi tako mislio, varao bi se. Kao što bo razbojnik u potrebi goru ostavlja i u pol běla dana u sela zalazi, da ljude robi, isto tako 'iztjera glad i kurjaka iz šume', pa ga goni sve to bliže stanu i selu, a napokon eto od glada 'běsan kurjak i u selo dodje'. Nū tako děrzoviti postanu ipak ponajviše samo oni vuci, koji su se već jednoć okusili čovčjega mesa, jer im je po tom od svega mesa čovčje najuslastnije. Takav čovčjeg mesa 'gladan kurjak ide u srđ sela', nemareć upravo za ništa" (Vukasović 1968:5).

i "povezanost čovjeka i vuka" koji je, kako piše Šešo sljedeći jedan aspekt zapažanja Nikole Viskovića,¹⁰ "sličan čovjeku samo što je oprečno negativan" (Šešo 2007:270). "Negativnu" predodžbu vuka uočio je i Vitomir Belaj u iscrpnem prikazu etnografskih i etnoloških tekstova o *vučarima* (ophodima s ubijenim ili fiktivno ubijenim vukom). *Vučari* se, prema Belaju, "pokazuju kao plod vjekovne borbe seljaka ovčara sa svojim najlučim neprijateljem vukom. S toga stanovišta osnovna je funkcija običaja upravo ona koja se očituje iz južnoslavenskih opisa: radost što je ubijen vuk, povezana s očekivanjem da će zahvalnost iskazana lovcima magično pripomoći daljnjoj obrani stada od zvjeradi" (Belaj 1983:91; usp. Dragić 2007:373).

Recentni radovi Jadranke Grbić (2007.), Mirjam Mencej (2001., 2007.) i Pietera Plasa (1997/1998., 2002.), elaborirano pak podrivaju tezu o isključivo negativnoj pučkoj predodžbi vuka. Prema Plasu je, recimo, "simbolika vuka u srpskom i hrvatskom folkloru – i općenito u slavenskom folkloru – vrlo kompleksna i karakterizira se sažimanjem mnogih različitih značenja" (Plas 1998:75; usp. Mencej 2007:157).¹¹ Stoga i Grbić u *vučarima* osim praktične razine koju ističe Belaj, s pravom uočava "i jasan izražaj apotropejske i profilaktičke magije" (Grbić 2007:230). "Budući da su djeca, djevojke i mlade žene preskakivali preko vuka po tri puta (pri čemu je u čin inkorporirana i magija brojke tri), s nadom da će vuk, kao i pjesme koje su pjevali, zdravosnosno utjecati na svakoga od njih osobno, vučari su i jasan izražaj apotropejske i profilaktičke magije" (Grbić 2007:230-231). Zanimljivo je, a za temu ovoga rada osobito važno, što su "pozitivni" pučki ideologemi vezani uz vuka brojni upravo u području predodžbi vezanim za djecu i djetinjstvo. Etnografski podaci iz te sfere, naime, kako je to istaknuo Plas, gotovo beziznimno "ukazuju na asocijaciju vuka sa zdravljem i na njegova profilaktična i apotropejska svojstva" (Plas 1997/1998:75). Nešto preciznije, riječima Plasa: "U hrvatskim su krajevinama imena i nadimci s osnovom *vuk-* ranije bila (!) vrlo raširena, što odražava nekadašnju želju za identificiranjem male djece s

¹⁰ Visković, naime, vuka ne opisuje samo kao opreku čovjeku, već ističe da "ipak, nije vuk uvijek samo zlo i luti dušmanin – kad je u sretnijim odnosima s čovjekom u neporemećenim prirodnim stanjima. Kao i druge životinje, on ima suprotna simbolička značenja – mraka i svjetla" (Visković 1996: 312).

¹¹ Kako ističe Mirjam Mencej, "gospodar vukova u predajama vukovima daje hranu ili ih šalje po hranu, (dok) osoba u bajanjima zabranjuje vukovima jesti, zatvara im čeljusti, tjera ih, zatvara i sl. Poruka predaja koje govore o dolasku, slanju i hranjenju vukova u dijametralnoj je suprotnosti s porukom o tjeranju, zatvaranju, odlasku vukova u bajalicama, molitvama i jurjevskim pjesmama" (Mencej 2007:152).

vukom. Tako je, u Konavlima u 17. stoljeću čak 50 posto muškaraca nosilo ime *Vuko*. O takvu imenovanju svjedoči i velik broj hrvatskih imena i prezimena s osnovom *vuk-* što ih navodi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*. Na Korčuli se prema jednomu izvoru novorođenu djetetu davalо ime *Vuk* 'da mu vještice ne bi jele srce'. U Samoboru se maloj djeci radi zaštite protiv *more* na koljevku crtao pentagram koji se zvao 'murska capa' ili 'vučja capa'. Žene (!) u Bukovici u Dalmaciji u odjeću svoje djece ušivale su vučje dlake protiv vještica, morâ i uroka" (Plas 1997/1998:75).¹² Pretpostavka o blagotvornim moćima vuka iščitava se i iz prakse da "žene tepajući zovu zube u male djece, kad im počinu nicati" baci (pl. od *bak*) a "mjesto bak govori se i bauk i baučak, a u Boci i vučići" (usp. ARJ I:158). U stihovima uspavanke "nini sine, vuče i bauče" (ARJ I:211) vuk i bauk su vjerojatno imali apotropejsku funkciju.

No, vuk je imao i svojega, upravo spomenuta, derivata bauka koji se najčešće doživljavao kao izmišljeno strašilo (ARJ I:211). S *bau* ili *bau bau*, glasovima koji su "uzeti od vijaća vučjega" su se redovito plašila djeca (ARJ I:211; Skok 1971:123).¹³ Ili kako je to opisao Juraj Božićević u prikazu života u Šušnjevu selu i Čakovcu objavljenom 1906. godine: "ako dite po noći plače, onda ga plašidu: bav, bav, aha će te stari, ... a joj, joj, joj ... aha, evo ga ... Nu muči, nu, a, ne dam ja svog diteta, ne dam, dite je sada dobro ..." (Božićević 1906:90). Ovaj, ali i prethodna dva primjera pokazuju da su značenja vezana uz vuka u 19. stoljeću bila ambivalentna i u imaginariju vezanu uz djecu i djetinjstvo. Vuk i njegovi derivati (*bak*, *bauk* i sl.) su na jednoj razini trebali štititi djecu svojim apotropejskim svojstvima, a na drugoj plašiti, doduše rjeđe izravno, a češće onomatopejom (*vau*, *vau*; *bav*, *bav* i sl.) ili eufemizmom (*bauk* i sl.).

S obzirom na okolnost da su se djeca u Tomšićevu doba u pravilu "prikriveno" (uporabom eufemizma i onomatopejskih riječi) plašila vukom, čini se malo vjerojatnim da se istodobno pričala priča upozorenja poput priče o vuku i sedam kozlića u kojoj vuk personificira tako "prizemne" figure kao što su varalica, lopov ili sl. Vjerojatnijim se čini da bi takvu figuru zastupala neka ipak manje obilježena, manje ambivalentna, manje apotropejski potentna životinja.

¹² Više o "vučjim imenima" vidi u Plas 2002.

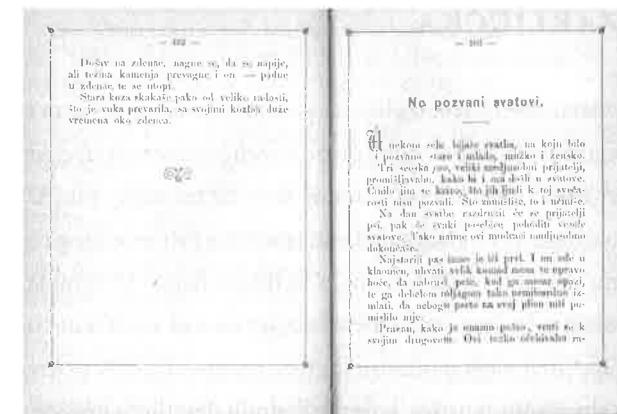
¹³ Riječi *bauk*, *bau bau*, kao i njihovi derivati *baukač* i sl. se u značenju plašenja ili strašila djece gotovo neizostavno pojavljuju u suvremenim, ne samo općim, nego i zavičajnim, dijalektalnim i inim rječnicima hrvatskoga jezika.

O KNJIGAMA I PRIČAMA O ŽIVOTINJAMA

U prethodnom poglavlju spomenuti usmeni parnjaci Tomšićeve *Priče o kozličih*, ali i primarno dječji naslovljenici te priče, kao i njezini isključivo životinjski protagonisti navode na zaključak da se ona u doba kad je objavljena najvjerojatnije prepoznavała kao poučna priča o životinjama. Tim više što su se poučne priče o životinjama ili basne, kako je to sažeo Milan Crnković "u hrvatskoj dječjoj književnosti 19. stoljeća" držale "vrlo prigodnim štivom i za puk, neobrazovani, i za djecu. Tako među knjigama namijenjenim djeci basne zauzimaju prvo mjesto, a održavaju se do kraja tog razdoblja i u dječijim listovima – gotovo nema ni jednog broja bilo kojeg dječjeg časopisa bez basne – i izlaze u posebnim knjižicama, obično u ponovljenim izdanjima" (Crnković 1978:150).

Na zaključak da su inicijalni čitatelji Tomšićeve *Priče o kozličih* tu priču doživljavali upravo kao poučnu priču o životinjama upućuje i paratekst (naslov) te format (malena knjižica) knjižice u kojoj je ona objavljena. Malena, ispunjena dječjim pričama usklađenim s tadašnjim pedagoškim zahtjevima zabavne pouke, deminutivna naslova *Dječji vrtić*, Tomšićeva knjižica nije računala na "pedagogiju straha" s kojom Marc Soriano (1969.) povezuje pripovijedanje priča upozorenja. Ona nije računala, kako je Chris Jenks naziva s dionizijskom predodžbom djeteta koja se temelji na "prepostavci o inicijalnom zlu ili inicijalnoj iskvarenosti djeteta" (Jenks 1996:70). S obzirom na do sada rečeno očito je da u podtekstu *Priče o kozličih* nije bila prepostavka da djeca, riječima Jenksa, dolaze na svijet s teretom prvoga grijeha te su stoga osobito slaba, u smislu kvarljiva (Jenks 1996:71) štititi primjenom različitih – o razdoblju i kulturi ovisnih – metoda u rasponu od autoritarnoga moralnoga odgoja i stroga nadzora do prepostavljeno blagotvornih vučjih imena, vučjih capa i sl. Tomšićeva knjižica polazila je od upravo suprotne, no ipak ne nužno apolonijske predodžbe djeteta koja se temelji na idealizaciji, čak i obožavanju djece i prema kojoj su djeca utjelovljenje "ljudskog roda prije Eve i njezine jabuke" (Jenks 1996:73).

Usmjerenošć Tomšićeva drugoga sveštičića *Dječjega vrtića* na zabavno poučavanje, koje se razabire iz naglašene poučljivosti uključenih priča (usp. Tomšić 1877.), sugerira nešto suptilniju predodžbu od one obuhvaćene Jenksovom dihotomijom dionizijsko-apolonijskoga. Pritom ponajprije mislim na predodžbu koju je, sažimajući istraživanja

predodžbi vezanih uz djetinjstvo i prirodu, na sljedeći način opisala Chandra Mukerji: "Od osamnaestog stoljeća dobro se još jednom tražilo i nalazilo u prirodi, jer je ona postala očitovanjem Božjega djela. Upravo kao što se Božja volja očitovala u njegovoj Riječi (Biblijci), tako se sada očitovala u njegovim djelima (Genezi). Svijet bića više se nije doživljavao kao iskvaren zbog Pada, već je bio shvaćen kao očitovanje samog Stvaranja" (Mukerji 1997:167). U tomu kontekstu je, nastavlja Mukerji "djeci dan novi status bića koja su bliža Božjem planu" (Mukerji 1997:167). U tomu kontekstu, dodajem, zbio se i prelazak s pedagogije straha na zabavnu pouku, kao i prevlast priča o životinjama na uštrb priča upozorenja. U tomu kontekstu su se u 19. stoljeću i u nas djeca nerijetko usporedivala sa sjemenom (Buzina 1884:344; Z. 1861:242), klicom (Šah 1860:121), a dječja književnost s vrtom, poljem, kiticom cvijeća. Hrvatski dječji časopisi poput *Bosiljka* (1864.-1868.), *Zlatnih orasa* (1870.-1871.), *Bršljana* (1873.-1876.; 1899.-1903.) i *Smilja* (1873.-1945.), ali dječje knjige poput *Jagodnjaka* (Filipović 1878.), *Potočnica* (Varjačić 1877.), *Ljubica* (Mařík 1870.), *Jaglaca* (Lopašić s. a.), *Krasuljka* (Mařík 1876.) te konačno i *Dječjega vrtića* postavljali su već na razini naslova znak jednakosti između prirode i djece, tj., između odgoja u "prirodnom duhu" i čitanja. U kontekstu shvaćanja dječje književnosti kao kultivirane i uređene prirode (vrt, stručak cvijeće, cvjetne livade), vuk je unatoč svojoj ambivalentnoj baštini, mogao postati zlikovac, uljez, korov koji ugrožava djecu, a time da izvedem do kraja predloženu interpretaciju, i njihovu prepostavljenu božansku prirodu.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U folkloristici je davno prihvaćeno gledište prema kojemu, kako je to formulirao Dan Ben-Amos, "kategorizacija pripovjedne proze u različite žanrove uvelike ovisi o odnosu kulture prema pričama i o pučkoj taksonomiji usmene tradicije. Tako u procesu širenja iz jedne kulture u drugu, priče mogu prelaziti iz jednog pripovjednog oblika u drugi; pa ista priča za jednu skupinu može biti mit, a za drugu bajka. U tomu je slučaju pitanje stvarnog žanrovskeg određenja priče nevažno, jer ono ne ovisi o nekim autonomnim intrinzičnim obilježjima nego o odnosu kulture prema njoj" (Ben-Amos 2010:123). U prilog navedenu shvaćanju žanrova, koje posljednjih desetljeća ima sve više pobornika i među proučavateljima književnosti (usp. Bennett 1995.; Cohen 1991.; Frow 2006.; Rosmarin 1985.), uvjerljivo nadam se, govori i na prethodnim stranicama izložen osvrt na folklorističke žanrovske definicije *Priče o kozličih*.

Literatura:

- Aarne, Antti i Stith Thompson. 1928. *The Types of the Folk-Tale: A Classification and Bibliography*. Helsinki (= FF Communications br. 74).
- Aarne, Antti i Stith Thompson. 1961. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Helsinki (= FF Communications br. 184).
- Aarne, Antti. 1910. *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki (= FF Communications br. 3).
- Äpo, Satu. 2007. "The Relationship between Oral and Literary Tradition as a Challenge in Fairy-Tale Research: The Case of Finnish Folktales". *Marvels & Tales* 21/1:19-33.
- ARJ = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I. (ur. Đuro Daničić). 1880.-1882. Zagreb.
- ATU = Uther, Hans-Jorg. 2004. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I-III*. (= FF Communications br. 284-286). Helsinki.
- Bekavac, Radoslav. 1999. "Vuk nije ugrožen, nego ugrožava". *Lovački vjesnik* 108/3:43-45.
- Belaj, Vitomir. 1983. "Običaj vučara u južnih Slavena i pokušaj njegova interpretiranja". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 49:73-94.
- Ben-Amos, Dan. 2010. "Prema definiciji folklor u kontekstu". U: *Folkloristička čitanka* (ur. Marijana Hameršak i Suzana Marjanović). Zagreb, str. 121-136.
- Bennett, Tony. 1995. *Outside Literature*. London.
- Bolte, Johannes i Georg Polívka. 1913. *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Gebrüder Grimm I*. Leipzig.
- Bottigheimer, Ruth. 1987. *Grimms' Bad Girls and Bold Boys*. New Haven i London.
- Bošković-Stulli, Maja. 1983. *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd.
- Božićević, Juraj. 1906. "Narodni život u Šušnjevu selu i Čakovcu". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 11/1:80-107.
- Buzina, Konrad. 1884. "Priča i djetinja duša". *Napredak* 25/22:341-346.
- Cohen, Ralph. 1991. "Genre Theory, Literary History and Historical Change". U: *Theoretical Issues in Literary History*. (ur. David Perkins). Cambridge, str. 85-113.
- Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb.
- Dégh, Linda. 1979. "Grimm's 'Household Tales' and the Place in the Household: The Social Relevance of a Controversial Classic". *Western Folklore* 38/2:83-103.
- Dragić, Mirko. 2007. "Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi". *Croatica et Slavica Iadertina* 3:369-390.
- Filipović, Ivan (I. F.). 1864. "Smrt usudah: slav. nar. pripoviedka". *Bosiljak* 1/3:67-72.
- Filipović, Ivan. 1878. *Jagodnjak: sbirka pjesama i pripoviedaka*. Zagreb.
- Frow, John. 2006. *Genre*. London - New York.
- Grbić, Jadranka. 2007. "Dekodiranje ovozemaljskih čina: vjerovanja o životinjama u hrvatskoj etnografiji". U: *Kulturni bestijarij*. (ur. Suzana Marjanović i Antonija Zaradija Kiš). Zagreb, str. 217-237.
- Huber, Đuro et al. 1994. *Vuk ili da li je crvenkapica pojela vuka? / wolf or did little red ridinghood eat the wolf?*. Zagreb.
- Hameršak, Marijana. 2009. "Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnosti iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva". *Časopis za suvremenu povijest* 41/3:783-804.
- Holbek, Bengt. 1987. *Interpretation of Fairy Tales: Danish Folklore in a European Perspective*. Helsinki (= Folklore Fellows Communications br. 239). *Imen knisica: za haszen varaskih učilišnic horvatzkoga orszaga*. 1823. Budimpešta. (ponovljeno izdanje s izmjenjenim naslovom 1846.).
- Ivanović, Frano. 1987. *Poljica: narodni život i običaji*. Split.
- Jenks, Chris. 1996. *Childhood*. London.
- Karadžić Stefanović, Vuk. 1988. *Narodne srpske pripovijetke (1821)*, *Narodne srpske pripovijetke (1853)*. Beograd.
- Kasumović, Ivan. 1913.-1914. "Esopovska basna grčka i latinska u hrvatskom i srpskom narodnom pričanju". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 18/2:193-230; 19/1:1-34.
- Jajnčerova, Kata. 1898. "Trebarjevo: narodni život i običaji". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 3:57-139.
- KHM = Grimm, Jacob i Wilhelm. 1857. *Kinder- und Haus Märchen. I*. Göttingen.
www.de.wikisource.org/wiki/Kinder_-und_Haus-M%C3%A4rchen_Band_1_(1857) (Pristupljeno 19. veljače 2009.).
- Koblar, France. 2009. (1925.-1991.). »Tomšič Ljudevit«. U: *Slovenski biografski leksikon 1925-1991. (Elektronska izdaja. SAZU)*.
www.nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:3882/VIEW/ (Pristupljeno 19. veljače 2009.).
- Kratka pripovedanja: za potrebovanje ladanjskeh škol vu cesarsko-kraljevskih deržavah. 1840. Zagreb (ponovljena izdanja 1842., 1843., 1844., 1847.).
- Leček, Suzana. 2003. *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941*. Zagreb.
- Lopašić, Dušan (Miščin, Janko). s. a. *Jaglaci: pripovedke za hrvatsku djecu*. Karlovac.
- Lozica, Ivan. 2002. *Poganska baština*. Zagreb.
- Lozica, Ivan. 2008. *Zapisano i napisano: folkloristički spisi*. Zagreb.
- Male pripovesti: za porabu seoskih školah u cesarsko-kraljevskih deržavah. 1843. Zagreb. (ponovljeno izdanje 1845.).
- Mařík, Vjenceslav Zaboj. 1870. *Ljubice: sbirka pripoviedakah za našu mladež*. Zagreb.
- Mařík, Vjenceslav Zaboj. 1876. *Krasuljak: priče i pripovedke za mladež*. Zagreb.
- Marjanović, Luka (L. M.). 1866. "Čudan liek: narodna pripoviedka". *Bosiljak* 3/1:2-5; 3/2:30-32.
- Mencej, Mirjam. 2001. *Gospodar volkov v slovanski mitologiji*. Ljubljana.
- Mencej, Mirjam. 2007. "Uloga predaje o gospodaru vukova u strukturi ljetnog ciklusa". U: *Kulturni bestijarij*. (ur. Suzana Marjanović i Antonija Zaradija Kiš). Zagreb, str. 149-166.

- Mikulić, Fran.** 1876. *Narodne pripovjetke i pjesme iz Hrvatskog primorja*. Kraljevica.
- Mukerji, Chandra.** 1997. "Monsters and Muppets: The History of Childhood and Techniques of Cultural Analysis". U: *From Sociology to Cultural Studies: New Perspective*. (ur. Elisabeth Long). Oxford, str. 155-184.
- Němcova, Božena** 1864. "Šumska vila: česka narodna pripovedka". *Bosiljak* 2/2:29-31; 2/3:46-47.
- Perry = Perry, Ben E. ur. 1990. *Babrius and Phaedrus*. Cambridge, str. 611-630.
- Plas, Pieter.** 1997.-1998. "Simbolička antropologija, 'an-trope-ology' i etnopoetika: metaforička upotreba vuka u jednom obrednom tekstu". *Otium* 5-6:72-81.
- Plas, Pieter.** 2002. "Vučja imena u kontekstu običaja i verovanja oko rođenja na zapadnom Balkanu". *Kodovi slovenskih kultura* 7:88-101.
- Plohl-Herdvigov, Rikardo Ferdinando.** 1868. *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke*. Varaždin.
- Prestini, R.** 1887. "Strah i sanje djece". *Napredak* 28/24:373-377.
- Propp, Vladimir.** 1928. *Morfologija skazki*. Petrograd.
- Propp, Vladimir.** 1982. *Morfologija bajke*. Beograd.
- Röhricht, Lutz.** 2008. "And They Are Still Living Happily Ever After": Anthropology, Cultural History and Interpretation of Fairy Tales. Burlington – Vermont.
- Rosmarin, Adena.** 1985. *The Power of Genre*. Minneapolis.
- Rožić, Vatroslav.** 1908. "Drugi dio: Prigorje, narodni život i običaji". *Zbornik za narodni život i običaje* 13/1:16-112.
- Rumpf, Marianne.** 1955. *Ursprung und Entstehung von Warn- und Schreckmärchen*. Helsinki (= FF Communications br. 160).
- s. n. 1865. "I. Razbojnikova zaručnica". *Bosiljak* 1/7:188-189.
- Skok, Petar.** 1971. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. I*. Zagreb.
- Soriano, Marc.** 1969. "From Tales of Warning to Formulettes: The Oral Tradition in French Children's Literature". *Yale French Studies* 43:24-43.
- Soriano, Marc.** 1972. "Djetinjstvo umjetnosti: priče o životinjama, priče za upozorenje, pjesmice". *Umjetnost i dijete* 4/23:70-79.
- Sto malih pripovesti kao čitanka za dělu**. 1852. Trst.
- Stojanović, Mijat.** 1866. "Kobilić i lakat brade, pedalj muža". *Bosiljak* 2/13:194-199.
- Stojanović, Mijat.** 1867. *Pučke pripoviedke i pjesme*. Zagreb.
- Stojanović, Mijat.** 1879. *Šala i zbilja: zbirka narodnih pripovedaka s tri dodatka: Narodne poslovice, Narodne zagonetke i Putosvitnica*. Senj.
- Strohal, Rudolf.** 1886. *Hrvatskih narodnih pripoviedaka knjiga I: narodne pripoviedke iz sela Stativa*. Rijeka.
- Strohal, Rudolf.** 1901. *Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga II: narodne pripovijetke iz grada Karlovca, sela Lokava, Delnice i trgovista Vrbovskoga*. Karlovac.
- Strohal, Rudolf.** 1904. *Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga III: narodne pripovijetke iz grada Rijeke, trgovista Mrkoplja i Ravne Gore, te sela Broda na Kupi i Oštarija*. Karlovac.
- Šah, Boleslav.** 1860. "Majci odgojiteljici". *Napredak* 1/8:120-123.
- Šehović, Šerif.** 1939. "Zaboravljena trogirska Zagora". U: *Kako živi narod. II knjiga*. (ur. Rudolf Bičanić i Željko Macan). Zagreb, str. 101-109.
- Šešo, Luka.** 2007. "Vjerovanja u bića koja se pretvaraju u životinje". U: *Kulturni bestjarij*. (ur. Suzana Marjanović i Antonija Zaradija Kiš). Zagreb, str. 253-275.
- Šimončić, Duro** (Banjalucki). 1865. "Careva kći". *Bosiljak* 1/12:301-303.
- Šporer, Juraj Matija** (G. M. Šporer). 1858. "Kako ljubežljiva majka goji tielo i duh svomu djetetu". *Neven* 7/21:332-335; 7/22:425-429; 7/23:361-363; 7/25:393-397.
- Tatar, Maria.** 1992. *Off with Their Heads! Fairy Tales and the Culture of Childhood*. Princeton.
- Tomšić, Ljudevit.** 1877. *Djetinji vrtić: zabavne pripovjeti dobroj djeci II*. Zagreb.
- Uther, Hans-Jörg.** 2008. *Handbuch zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm: Entstehung, Wirkung, Interpretation*. Berlin – New York.
- Valjavec, Matija Kračmanov.** 1858. *Narodne pripovjedke: sakupio u i oko Varaždina*. Varaždin.
- Varjačić, Ljudevit.** 1877. *Potočnice: zabavno-poučne pripovjeti mladeži našoj*. Zagreb.
- Visković, Nikola.** 1996. *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*. Split.
- Vukasović, Živko.** 1868. "Reč o hrvatskom narodu o vuku". U: *Izvestje o Kralj. velikoj Gimnaziji u Osiku koncem školske godine 1867/8*. Osijek, str. 3-9.
- Vuletić-Vukasović, Vid.** 1920. *Basne i pričice u starini*. Dubrovnik.
- Wilkinson, Gardner.** 1848. *Dalmatia and Montenegro: With the journey to the Mostar and the Remarks on the Slavonic Nations. II*. London.
- Z. 1861. "Dopis". *Napredak* 3/15:242-243.

Summary

Animal and Genre, or *The Story of the Seven Young Kids*

The article deals with the genre definition issues of the oldest story about the wolf and the seven young kids from children's literature – *Priča o kozličih* [The Story of Kids] by Ljudevit Tomšić which was published in the second volume of his collection *Djetinji vrtić* [Children's Garden] which came out in 1877. Is that story a fairy-tale, as Vladimir Propp claimed? Or is it a cautionary tale in keeping with the research of Marianne Rumpf and Paul Delarue, as it is defined by contemporary folklorists? Or is it an animal tale, as was established quite some years ago by Antti Aarne? After presenting the three central genre classifications of the story about the wolf and the seven kids, we compare them with selected ethnological, historiographic, literary studies and animalist insights, focusing primarily on the image of the wolf as well as various reader, listener, pedagogic, publishing practices and urban and rural education practices, characteristic of Croatian society at the time of the publication of the *Priča o kozličih*.